

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРІЯ, ПСИХОДІАГНОСТИКА, КОРЕКЦІЯ

.....

УДК 159.923.2 : 053.4

АТАМАНЧУК Ніна Михайлівна,
*доцент кафедри загальної, вікової та практичної психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка, кандидат психологічних наук, доцент*

ВПЛИВ ОЦІНЮВАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДОРΟΣЛИХ НА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ В ОБДАРОВАНІЙ ДИТИНИ

У зв'язку з необхідністю створення в Україні на сучасному етапі найсприятливіших умов щодо розвитку обдарованих дітей проблема особливостей їхньої самооцінки набирає особливої значущості. В літературі, присвяченій дитячій обдарованості, вказується, що самооцінка особистості суттєво впливає на прояви і розвиток здібностей дитини. Самооцінка – важливий фактор детермінації поведінки дитини, вона багато в чому визначає спрямованість її діяльності, особливостей спілкування з іншими людьми.

Відчуваючи велику потребу знати себе й не вміючи самостійно правильно оцінити власні позитивні й негативні якості, обдаровані діти виявляють підвищену чутливість до оцінок з боку інших, глибоко переживають це, виявляючи загострене самолюбство. З цих причин обдаровані діти дуже часто боляче реагують як на успіхи, так і на неуспіхи у своїй діяльності. Не вміючи глибоко з'ясувати причини, вони часто приписують собі якості, яких насправді не мають.

Усвідомлюваний під впливом оцінного ставлення інших людей певний рівень їхніх здібностей може слугувати основою для виникнення і формування думки про себе, того чи іншого ставлення до дорослих і однолітків, а також до результатів власної діяльності. Завищена або занижена оцінка не тільки впливає на розвиток здібностей обдарованої дитини, а й виробляє в неї певне ставлення до себе й до інших, при чому воно переноситься й на інші сфери діяльності.

У зв'язку з відсутністю досліджень та важливістю обраної проблеми ми поставили мету вивчити вплив дорослих на розвиток самооцінки в обдарованої дитини.

Насамперед, перш ніж говорити про тему дослідження, слід визначитись з основними термінами (самооцінка, обдарованість), що будуть згадуватись у нашій роботі.

Самооцінка – це усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил, розумових здібностей, вчинків, мотивів і цілей своєї поведінки, свого відношення до того, що оточує, до інших людей і до самої себе [4].

Обдарованими будемо вважати дітей, які виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є результатом і природних задатків, і сприятливих умов виховання [1, с.83].

Характер особистісних проблем обдарованої дитини багато в чому визначається особливостями її самооцінки. Самооцінка – оцінка себе і ставлення до себе. «Багато обдарованих дітей, усвідомлюючи свої здібності, визнають тільки перше місце, а друге чи третє сприймають як поразку, себе ж як невдачу» [2, с.23].

Що ж є джерелами самооцінки обдарованої дитини? Дитина частіше оцінює себе позитивно, коли: 1) батьки люблять її і ставляться до неї з участю (батько з радістю водить дитину до музичної школи – цим він ніби говорить їй – «Ти важлива для мене»); 2) привчають до дисципліни. Батьки дітей із високою самооцінкою не бояться встановлювати правила, разом із тим, готові обговорювати ці правила і їх виконання дітьми; 3) порівняння себе з ровесниками. У обдарованої дитини висока самооцінка – коли інші її оцінюють позитивно, низька – коли інші оцінюють її негативно.

Переконані, адекватний розвиток самооцінки обдарованої дитини – базується на об'єктивних даних: аналізі нею результатів своєї діяльності, дій, вчинків, своїх взаємин із іншими людьми. При цьому обдарована дитина повинна постійно враховувати оцінку себе іншими.

Оціночне ставлення до обдарованої дитини є особливо небезпечним. «У мене нічого ніколи не виходить». «Я ні на що не здібний» – такі вислови часто зустрічаються у дітей, які досягають значних успіхів. Цінність будь-яких успіхів і досягнень витісняється, адже така дитина бачить себе ніби вимогливим батьківським оком і чує голос: «От Даринка, сусідка, уже і по-англійськи розмовляє і танцює і... її вже по телевізору показують, а ти ж у нас, недотепна ні до чого!» Займатися чимось просто заради процесу, із задоволення дитина, а потім і дорослий, орієнтований батьками на «кращий

результат», не може і не хоче. І в результаті: а) талант може бути «заритим в землю»; б) розвивається невротичнее намагання завжди бути першим; в) зайві батьківські амбіції можуть супроводжуватися високим рівнем агресивності, ворожості дітей [3].

Існує думка, що особистісні труднощі обдарованих дітей ще більше ускладнюються у випадках формування у них неадекватно заниженої самооцінки своїх можливостей у різних галузях діяльності, у тому числі в спілкуванні. Наслідками низької самооцінки у обдарованих дітей є: 1) частіше мають проблеми у спілкуванні з ровесниками; 2) більш схильні до психічних розладів, таких як депресія; 3) частіше втягуються в антисоціальну поведінку.

У ході експериментального дослідження самооцінка обдарованих дітей визначалась нами через порівняння обдарованою дитиною оцінки своєї діяльності з оцінкою педагога.

У дослідженні брали участь 20 обдарованих дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку позашкільних закладів освіти м. Полтави у 2015-2016 рр. Серед яких відповідно до оцінного стилю дорослих (батьків, педагогів) виділено дві групи.

Дітей першої групи (10 дітей) дорослі оцінюють позитивно. Впевнені в можливостях своєї дитини. Постійно підтримують, підбадьорюють її. Сприймають дитину такою, якою вона є, в сім'ї панує атмосфера співпраці. Це забезпечує можливість усвідомлення дитиною своїх прав і обов'язків. Дитину привчають до пошуків творчих, оригінальних рішень, не боятися помилятися.

Дітей другої групи (10 дітей) дорослі оцінюють негативно. Висувають високі вимоги, підпорядкування яким із боку дитини є основною умовою. Дорослі виявляють критичнее ставлення, часто вдаються до порівнянь успіхів дитини з успіхами ровесників. Правила поведінки і діяльності не обговорюються з дитиною, не вводяться через її власний вибір, а отже, не усвідомлюються як найдоречніші, навпаки, сприймаються як „команди” дорослих. Позиція батьків, педагогів не дає дитині можливості зблизитися із ними, їхні взаємини втрачають довірливий характер.

Результати проведеного дослідження показали: діти першої групи впевнені у своїх можливостях, мають почуття власної цінності, здатні виділяти власні чесноти і вади, орієнтуватися на реальні якісно-кількісні показники своїх досягнень, зіставляти своє оцінне судження з думкою авторитетного дорослого.

Діти другої групи невпевнені у собі, недовірливі, прагнуть обрати собі об'єкт наслідування, надміру завищують оцінки власних

досягнень, не здатні відстоювати власні оцінки, сперечатися з іншими задля відстоювання істини.

Таким чином, якщо дорослі не виправдано підкреслюватимуть реальні та вигадані досягнення обдарованої дитини, то це стане причиною формування в неї завищеної самооцінки. І навпаки, їх недовіра до можливостей дитини категорично придушить норму дитячого негативізму, можуть призвести до виникнення у дитини відчуття своєї слабкості, неповноцінності та заниженої самооцінки.

На основі даних експериментального дослідження нами зроблено висновок, що оцінне ставлення до обдарованих дітей з боку дорослих має суттєвий вплив на становлення їхньої самооцінки. Адекватна самооцінка лежить в основі формування у обдарованої дитини впевненості в собі та своїх можливостях, є підставою для розвитку особистої самоповаги, компетентності. Неадекватна самооцінка (як завищена, так і занижена), навпаки, перешкоджає розкриттю і реалізації можливостей і здібностей дитини, веде до виникнення внутрішніх конфліктів, порушення спілкування і в цілому свідчить про неблагополучний розвиток дитини.

Нами виділено особливості розвитку самооцінки у обдарованих дітей: передумовою виникнення самооцінки є формування у обдарованої дитини уявлень про себе на основі інформації, що надходить від партнерів по спілкуванню; провідну роль у становленні самооцінки відіграє спільна діяльність та спілкування з ровесниками; самооцінка тісно пов'язана із оцінкою обдарованої дитини дорослим та ровесниками; змістом самооцінок виступають вміння, можливості, обдарованих дітей; протягом дитячого віку характерною є завищена самооцінка, яка слугує захисним фактором для незрілої особистості обдарованої дитини.

Отже, ми вважаємо, що серед факторів, які впливають на розвиток самооцінки обдарованих дітей можна виділити наступні: співвіднесення своєї оцінки з оцінкою тих людей, думка яких для обдарованої дитини є значущою; ставлення інших людей до даної дитини як до особистості.

Якщо обдарована дитина буде відчувати, що оточуючі вірять у її здібності, визнають її цінність як особистості, то це буде стимулювати у неї позитивне самосприйняття, саморозвиток. Обдарована дитина буде реально оцінювати себе, бачитиме кінцеву мету своєї діяльності. В іншому випадку обдарована дитина не усвідомлюватиме можливості для внутрішнього зростання, що призведе до втрати багатьох резервів розвитку.

Література

1. Атаманчук Н.М. Особливості діагностики обдарованості дітей / Н.М. Атаманчук // Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітніх галузей): Зб. наук. праць. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. – С.82-87.
2. Волощук І.С. Морально-естетичний аспект виявлення інтелектуально обдарованих дітей та розвитку в них творчих задатків/ І. С. Волощук // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 3. – С.21-27.
3. Моргун В. Воспитание «неодарённых» / В. Моргун, М. Мутафова // Воспитательная работа в школе. – М., 2009. – № 8. – С. 91-96.
4. Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб / Ю.О. Приходько, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2012. – 328 с.